

BALOGH ELEMÉR

Régi-új jogelvek a reformkori magyar büntetőjogban *

Jogász számára a római joggal való találkozás a szakmai alkalmasság egyik próbája, a jogtudomány művelőjének pedig megkerülhetetlen kihívás: az európai jogtörténelemnek majd' az összes intézményének elemzésekor szembesülni kell az antik jog megoldásaival. A hagyományszabta magyar jog fejlődéstörténete is számos ponton érintkezett a római joggal, ezért nem hiábavaló egybevetni a két jogrendszer megközelítési szempontjait.

Az alábbiakban jubiláns, kiváló romanista kollégám, Molnár Imre 70. születésnapja alkalmából tisztelgek előtte egy szerény dolgozattal, melynek célja, hogy bemutasson néhány kiemelkedően fontos jogelvet; olyan jogelvet s érvényesülését honi büntetőjog-történetünkben, melyeknek előzményei és analógiái meglehetősen kidolgozott formában már az antik római jogban is fellelhetők. Éppen Molnár Imre munkássága világított ugyanis rá arra a kevésbé ismert tényre, hogy a régi rómaiaknak nemcsak magánjogi intézményrendszerük, hanem a büntetőjog normái és legfontosabb alapelvei is olyan árnyaltan kidolgozottak voltak, amit csak a modern bűnügyi tudományok fejtenek majd ki részleteiben. Az említett jogelvek természetesen csak kiragadott példák, illusztrációi egy enciklopédikusan gazdag jogi kultúrának.

*

Jogtörténész mestereim mind azt tanították, hogy a reformkorral azért érdemes foglalkozni, mert ez az a határmezsgyéje a magyar történelemnek, a jogtörténelemnek is, ahová a rendi világ minden intézménye még elért, és ahonnan elindult a polgári társadalom építkezése. Aki a reformkorban járatos, az könnyen vissza tud térni a régibb századokba, de előre is mehet. Nagyon megszív-

---

* E dolgozat a *Római büntetőjog és hatása az európai jogfejlődésre* c. szegedi jogtörténeti konferencián elhangzott előadás szerkesztett és bővített változata. Készült az OTKA *Alkotmány- és jogtörténeti kutatások 1790–1949.* című, T 043195 nyilvántartási számú programja támogatásával.

leltem a tanácsot, és nem bántam meg. Jómagam kutatási témáimat tekintve inkább visszafelé mentem időben, de a tágon vett magyar reformkor lenyűgöző korszaka biztosan halálomig elkísér.

A reformkor idején nemcsak, hogy érvényes és sok vonatkozásban hatályos volt több évszázad joganyaga, hanem ami még fontosabb, a jogi kultúra befogadókészsége is figyelemre méltó. A forradalmi változásoktól nagyon óvakodott ez a világ, de a fontolva haladásra majdnem mindig készen állt. A hagyományszabta hazai jog autonóm módon fejlődött, de a tudományos élet, az egyházi törvénykezéssel való kapcsolat és általában az európai jogi centrumokkal való kapcsolatrendszer csatornáin érkező idegen joganyaggal¹ is kapcsolatba került. A reformkor idején a jogi reformgondolkodás nagyon dinamikussá vált, és olyan jogintézmények, jogelvek kerültek az érdeklődés középpontjába, amelyek más jogi kultúrákban implicite vagy expliciten esetleg már évszázadokkal korábban megfogalmazódtak, vagy ténylegesen alkalmazást is nyertek. Minden hazai jog, így a magyar jog fejlődéstörténetének is egyik sarkalatos kérdése tehát az antik római joggal való kapcsolata.

Crimen peccatum est

A honi büntetőjognak az európai normákkal és jogelvekkel való kapcsolatát vizsgálva megállapítható, hogy a magánjog intézményeitől eltérően itt kevésbé érvényesült a *ius commune* tételeivel való folytonos összehasonlítás kényszere. Az antik római jog seregnyi tételét felszívó és azt helyenként lényegesen átalakító kánoni jog a büntetőjogra nézve alig tartalmazott a jogalkalmazás számára követendőnek tűnő szabályokat. Eléggé tudott, hogy a középkorban – és nemcsak Magyarországon – a büntetőjogot nem is tekintették a tudományos gondolkodás tárgyának. Csupán a joggyakorlat alakított ki bizonyos jogelveket, amelyek egyik legfontosabbika így hangzott: *Crimen peccatum est*. Az egykorú vallásos szemlélet talaján teljesen érthető megfogalmazása volt ez annak a szemléletmódnak, amely a világi jogrend súlyos megsértését (*crimen*) egyidejűleg bűnnek (*peccatum*), azaz Isten akaratával való szembehelyezkedésnek is tekintette. Tanulságos a *crimen* szó használata; ez a római jogi forrásokban jellemzően a közbűncselekményeket jelentette, tehát ide csupán az állam vagy a magánosok elleni legsúlyosabb támadásokat sorolta, mint: gyilkosság, rablás, útonállás, nemi erőszak etc. Ezek elkövetése azért is vonhatott szabály szerint törvényszerűen maga után halálbüntetést, sőt leggyakrabban annak minősített változatait, mert az elkövetők nem hivatkozhattak joggal arra, hogy nem volt tudomásuk a terhükre rótt cselekmények jogellenességéről. A közép- és újkori

¹ Lásd BÓNIS GYÖRGY: *Középkori jogunk elemei. Római jog, Kánonjog, Szokásjog*. Budapest, 1972; ZLINSZKY JÁNOS: Werbőczy jogforrástana. In: Hamza Gábor (szerk.): *Tanulmányok Werbőczy Istvánról*. (MF Könyvek 21) Budapest, 2001. 167–173. p.

magyar jogfejlődés súlyos mulasztása volt mindazonáltal, hogy adós maradt e közbüntettek felsorolásával, bár a források arra utalnak, hogy e tárgyban nagy vita nem volt, honi bíróságainkon nagyjából *communis opinio* alakult ki az efajta gonoszítottakra nézve.

A középkori büntetőjog, helyesebben talán: büntetési gyakorlat, együttesen szemlélte és alkalmazta a világi és egyházi szankciókat. Elég legyen ehelyütt a legtovább fennmaradó büntetésre utalni: ez a böjt. Igazából ez az egyházi intézmény nem is büntetés, hiszen a keresztény életvitel máig megkövetelt vagy ajánlott formája a bűnbánat kifejezésére, valamint az önfegyelem fejlesztésére. A büntetőjogban való alkalmazása nyilván azért volt lehetséges, mert a főleg az étkezés terén előírt radikális megszorításokat az érintettek valódi rosszként élték meg. Szent István törvényétől kezdve folyamatosan jelen van jogunkban ez a szankció egészen a reformkor végéig.² A 19. század első felében egy átlagosnak mondható ítélet a megyei bíróságon (*sedria*) néhány havi vagy esztendei börtön mellé gyakran évnegyedenként 25 botütést rendelt, s rendszerint heti két nap böjtöt; ugyanez úriszékeknél még szigorúbban érvényesült, általában három napot jelöltek meg hetente ilyen szankcióként.³ Még Pauler Tivadar is azt írja *Büntető jogtan* (1869) című tankönyvében, hogy a börtönbüntetés súlyosítható böjttel.⁴ Véglegesen csak a Csemegi kódex-szel (1878) tűnik el jogunkból a böjt mint szankció.

Törvény előtti egyenlőség

A reformkori magyar jogfejlődés egyik legfontosabb és a rendi korszakban legtöbbször vitatott jogelve volt a törvény előtti egyenlőség ideája. A középkori alapokon álló büntető jogrend számára nehezen elfogadhatónak tűnt, hiszen ez nyílt szembehelyezkedést jelentett a rendi jogegyenlőtlenség világában. A törvény előtti egyenlőség alapján azonos szabályok érvényesültek volna a társadalom minden jogsértőjére, ami főleg a nemesi és az egyházi alapjogokat érintette érzékenyen. A Hármaskönyvben a nemesi szabadságokat rögzítő híres *primae nonus* mindjárt az első szakaszban leszögezi, hogy a nemesek előzetes idézés vagy perbe hívás és törvényes elmarasztalás nélkül személyükben le nem tartóztathatók.⁵ Ehhez az alapjogukhoz a nemesek csökönnyösen ragaszkodtak, nyilván azért, mert látványos és fontos státuszszimbólumnak számított főleg

² Lásd BATÓ SZILVIA: Büntetőjogi szankciórendszer a reformkorban. *Acta Jur. et Pol. Szeged*, 2002. Tomus LXII. Fasc. 1. 20–21. p.

³ DOMBOVÁRY GÉZA: *Fenyítő eljárás és büntetési rendszer Pestmegyében a XIX. század első felében*. Budapest, 1906. 321–322. p.

⁴ PAULER TIVADAR: *Büntető jogtan*. Pest, 1869. 195. p.

⁵ Tripartitum I. 9. §. 1. *Prima igitur est: quod ipsi, nisi primum citati vel vocati, ordineque judiciario condemnati fuerint; in eorum personis, ad quorumvis instantiam vel clamores, aut preces, nusquam, et per neminem detineri possint.*

azok oldalán, akik vagyoni tekintetben, életmód dolgában reménytelenül lecsúsztak a kiváltságoltak perifériájára.

A mindenkori fenyítő törvénykezés ugyanakkor jól látta, hogy valamilyen rést kell ütni ezen a falon, mert éppen a legsúlyosabb büntettek elkövetőivel szemben nehezül vagy akár lehetetlenül el az eljárás. Így már a középkor végére megszilárdult az a felfogás, hogy a nyilvános gonosztettet, főleg a rablás valamilyen formáját megvalósító személyek nem hivatkozhatnak érvényesen nemesi előjogokra. Már a fentebb idézett Hármaskönyv is sietve hozzáteszi a nemesek perjogi szabadságához, hogy a gyilkosság, falvak felgyújtása, lopás, rablás, útonállás és az erőszakos paráznság eseteiben a nemesi cím és szabadság maga vész el, ezért az elkövetőkkel úgy lehet bánni, mint a nemtelenekkel. Megjegyzendő, hogy csak az ilyen büntettek elkövetésén tettenért nemesekkel szemben lehetett rövid úton eljágni, ha elmenekültek, feléledtek az előjogok.

A török előrenyomulás nyomán és az ország szétesett állapota miatt állandósult létbizonytalanság kedvezett a rablóknak, fosztogatóknak, ezért több törvény is szorgalmazta az ellenük szembeni erélyes fellépést. Az 1608:2. tc. a nádornak, a bánnak és a kassai generális kapitánynak, valamint a fő- és alispánoknak ad jogot arra, hogy a rablókat (*praedones*) mindenütt megfoghassák és érdemük szerint megbüntethessék. Tettenérés esetén törvényes vizsgálat után (*per juris revisionem*) fejüket kell venni (3. §). Amennyiben nincs tettenérés, akkor következik a distinkció nemes és nemtelen között; ha igen, úgy az elkövetőt a legközelebbi törvényszékre vagy vármegyei közgyűlésre kell citálni, és ott az eljárást lefolytatni. A meg nem jelenőkkel szemben levelesítést (*proscribatio*) kell alkalmazni. Egy lépéssel tovább ment az 1618:66. tc. rendelkezése, amely az ispánok és alispánok kötelességévé tette, hogy negyedévenként a gonosztevők (*malefactores*) ellen nyomozást tartsanak. Ezt a fertályévenkénti vizsgálatot először az 1548:50. tc. rendelte el, amely az alispánok hanyagsága esetére a nádor dolgaként jelölte meg a fellépést. Az 1625:13. tc. megerősítve és nyomatékosan megismételve az említett korábbi törvényhelyek rendelkezéseit, kifejti, hogy aki a hazának és a nemességnek szabadsága nyilvános megsértésétől nem irtózik, annak az elkövetett gonoszságok alkalmával az ország szabadságai se használhassanak.⁶ „A csavargó nemeseket pedig, akiknek fekvő jószáguk és lakásuk nincsen, és perbe sem idézhetők: az 1599. évi 36. törvénycikkelyhez képest, paraszt kézzel is elfoghassák, letartóztathassák és megbüntetés végett az ispán kezébe adhassák.” (1625:13. tc. 5. §).

A gyakran birtoktalan és közbüntettet elkövető nemesekkel szembeni erélyes fellépés lehetőségét tehát jogunk a középkortól elismerte, sőt igyekezett az effajta eljárást érvényesíteni, de csupán a tettenért elkövetőkkel szemben. A re-

⁶ Maga az idézett törvény hivatkozik az 1546:25. törvénycikre, amely a Hármaskönyv szellemében rögzíti, hogy a nemesek nyilvános gonosztettek elkövetésekor mintegy eljártsszák szabadságaikat: „*Dignum est enim, ut qui libertatem patriae et nobilitatis, aperte violare non formidat, huic libertates regni, in patris malis suffragari non debeant.*” (4. §).

formkor jogászaire várt a feladat, hogy túllépjének ezen a Rubiconon. Az 1795. évi tervezet a nemesek *citatio* és bírósági elmarasztalás nélküli elfogását csupán a felségsértésnél engedte volna meg, de a tettenérés vagy a folyamatos üldözés sortán történő kézre kerítést nemcsak a Werbőczy által is említett gonosztettek, hanem gyakorlatilag minden súlyosabb büntettnél (huszonnyolc paragrafus tényállásai esetén) lehetővé tette volna.⁷ Ez a tervezet a nem-nemesek közül már kiemelte (ma így mondanánk) a stabil egzisztenciával rendelkezőket, vagyis az állandó fizetést (*fundus fixus*) húzó, vagy legalább 500 forint értékű ingó és ingatlan vagyonnal rendelkezőket (*honoratior*), továbbá a legalább 1/4 telekkel rendelkező jobbágyokat, akiket csak alapos gyanújelek (*indicium probabile*) mellett lehetett volna szabadságuktól megfosztani és „csupán” a tételesen felsorolt büntettek (a nemeseknél megnevezett bűncselekmények mellett: börtön megtámadása, hatósági örök megtámadása, hivatali sikkasztás, pénz- és hitellelél hamisítás, emberölés, súlyos testi sértés, szülők megverése, párbaj, rablás, lopás, csalás, nemi erőszak, gyújtogatás) tekintetében.

Az egyházat megillető *privilegium fori* értelmében klerikusokat csak szent-szék előtt lehetett perelni, ami alól itt is a közbüntettek elkövetése alkalmával lehetett kibúvót találni. A reformkori tervezetek általában védelmezték a klerikusok kiváltságait, a Deák-javaslat azonban itt radikális megoldáshoz nyúlt: „Az egyházi személyek, csak az egyházi fegyelemre nézve tartoznak saját külön törvényeik alá, s minden büntettek vagy egyéb kihágások miatt, ezen törvénykönyv szerint fognak büntettetni.” (2. §).

A törvény előtti egyenlőtlenség nem csupán vádlotti minőségben, hanem a tanúskodás vonatkozásában is látványosan érvényesült. Eléggé ismert a Hármaskönyv második részének 27. címe, amely nemtelennek nemessel szembeni tanúskodását csak a peres felek kölcsönös beleegyezése esetén teszi lehetővé.⁸ A joggyakorlat életszerű elvárásainak megfelelni akarván az 1729:26. tc. már viszonylag részletesen leírja, hogy bizonyos esetekben mégis kihallgathatók a jobbágyok is, merthogy „[...] gyakran megtörténik, hogy a kereset alá vont tényről vagy dologról okszerűen egyedül a paraszt embereknek lehet tudomásuk.”⁹ Erre a megközelítésre reflektál, de azt lényegesen meghaladja az 1795. évi tervezet, amelyben ezt olvashatjuk: „A születési állapot azonban senki számára sem képez akadályt abban, hogy ha a körülmények úgy kívánják, tanúságtételre bocsáttassék; még az sem, ha törvénytelen ágyból származik, vagy ha bármiképpen megbélyegzett szülőktől született is; de ugyanígy tanúságot tehet a nem nemes a nemes ellen, a szolga vagy jobbágy ura ellen, de

⁷ Lásd HAJDU LAJOS: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Budapest, 1971. [Hajdu] 238–242, 403. p.

⁸ „*Hoc tamen raro, et non nisi partibus, sic volentibus, ac consentientibus, fieri et admitti consuevit.*” Trip. II. Tit. 27. §. 6.

⁹ „*Quoniam persaepe contingeret, ut factum, ac negotium actioni substratum, solis ruralibus personis [...] constare rationabiliter valeret.*” 1729:26. törvénycikk.

más, a háznéphez tartozó személy és házcseléd is (hacsak valami érdekeltség, vagy valami egyéb nem állít akadályt szavahihetőségük elé).¹⁰

Az 1830. évi *operatum* szinte szó szerint ugyanezt ismétli meg, amikor ki mondja: „A születési állapot senki számára nem képez tanúskodási akadályt, e tekintetben nem játszik szerepet a törvénytelen ágyból, vagy bármi módon megbályegzett szülőktől való származás, tehát ugyanúgy tanúskodhat a nemtelen a nemes ellen, a szolga vagy jobbágy, a ház népéhez tartozó az ura ellen.” (17. §). Törvényalkotóink tehát láthatóan a 18. század végétől határozottan szakítottak a törvény előtti egyenlőtlenség elvével, lényegében súlyos sebet ejtve ezzel a nemesi szabadságok egyikén.

Nullum crimen sine lege

Az újkori európai büntetőjog talán legfontosabb jogelve. E kijelentés azért kockáztatható meg, mert a középkori joggyakorlat meghaladására irányuló korszakos törekvés fő árama az esetleges, kiszámíthatatlan bíraskodással szemben fogalmazódott meg. E jogelv a középkori jogélet tükrében több újdonsággal is szolgált, melyek közül szabadjon kettőt kiemelni: a tényállásszerűséget és a jogforrástani relevanciát.

Az idézett maxima mellett csak az az emberi magatartás szankcionálható, amelyet elkövetése előtt már hatályos jogi norma, méghozzá: törvény büntetni rendelt. Itt nem is annyira a visszaható hatály tilalma jelentett újdonságot, hanem inkább az a tény, hogy nem a jogalkalmazóra, az egykorú magyar törvényhatóságokra lett (volna) bízva valamely emberi cselekmény büntetendő voltának eldöntése, hanem a jogalkotóra, *par excellence* az uralkodóra/országgyűlésre. A legsúlyosabb bűncselekmények elkövetésére vonatkoztatva persze Szent Istvánra visszamenően találunk rendelkezéseket a *Corpus Juris* hasábjain, ám ezek sohasem a teljesség igényével fogalmazódtak, rendszerezettségnek pedig nyoma sincs. E kritériumok valójában a büntetőtörvény-tervezetek megfogalmazói számára jelentek meg először.

A jogforrástani vonatkozás is nagyon fontos: e szerint nem akármilyen jogi norma, hanem csakis törvény (*lex*), vagyis legmagasabb szintű jogszabály alapíthatja meg valamely cselekmény büntethetőségét. Ennek fontosságát nem is kell külön hangsúlyoznunk abban a korban, amikor szolgabírók, alispánok, sőt úriszékek bírái maguk voltak a törvény. Azzal, hogy a jogelv szerint csupán törvény alapján szabad büntetni, a rendi abszolutizmusnak sem volt ellenvetése, hiszen a törvény megalkotása a magyar országgyűléssel karöltve gyakorolt uralkodói előjog volt. Mind a király, mind a rendek rajt tarthatták tehát szemüket a jogalkotás folyamatán, koncepcionálisan így nem volt félnivaló.

¹⁰ HAJDU: i. m. 419. p.

Az 1795. évi *operatum* kifejezetten nem koncentrált e jogelvre, de belemagyarázás nélkül kiolvasható mindjárt az első alapelvből (*principium*): büntett a büntetőtörvény szabad akaratból való megsértése.¹¹ A 18. század végén a hangsúlyt a szabad akarat fogalmának kifejtésére és körülményeinek bizonyítására helyezték. Implicite így is egyértelmű, hogy a komplex büntetőtörvény létét feltételező szabályozás magától értetődőnek tekintette mind a tényállásszerűséget, mind a releváns jogforrás elvárt törvényi minőségét.

Az 1830. évi tervezet bevezetésének legelső szakasza nagyon hasonlóan fogalmaz: „Minden szabadon elkövetett cselekvés vagy mulasztás, amelyet a törvények tiltanak, büntetnek, így üldözendőnek minősül, és közbüntetés hatálya alá esik.” Láthatóan a jogalkotók bő harminc évvel később is a törvény szabad akaratból való megsértésének kritériumát hangsúlyozzák, de egy árnyalatnyival részletesebbek az elkövetési magatartást illetően: a tevőlegesség mellett rögzítik a mulasztásos jogsértés büntethetőségét is.

Nagyon hasonló módon közelíti meg a kérdést Gál László, akiben az általunk eddig ismert első erdélyi, magyar nyelvű büntetőtörvény-tervezet elkészítőjét tisztelhetjük: „A polgári (*civilis*) törvények elleni tett vagy elmulasztás, akkor válik Gonosz tette, ha szabados rossz akaratból folyt, a rossz akarat vagy szándék pedig abból esmérhető, ha a törvénytelen Cselekedet előtt, vagy a Cselekvéskor, akár el múltatólag, akár cselekvőleg, ki-mutatkozott.”¹²

A híres-nevezetes Deák-féle törvényjavaslat pedig a tőle megszokott elaganciával fogalmaz: „Bármely cselekvés vagy mulasztás, csak annyiban tekinthetők büntetnek és vonathatnak büntetés alá, amennyiben az ellen büntetést rendel a jelen törvény.”¹³ Ez a jogalkotói megfogalmazás nemcsak letisztultabb, hanem egyértelműbb is, hiszen a *nullum crimen sine lege* elvét szem előtt tartva nem annyira az elkövető tudati állapotának mineműségére koncentrálnak – az ugyanis a bűncselekményfogalomnak kétségtákvül megkerülhetetlen eleme –, hanem arra irányítja a figyelmet, hogy a cselekmény mennyire felel meg a törvényi tényállásnak. Kétségtelen ugyanakkor, hogy Deák is némileg az alanyi oldalról közelít, mert az idézett megállapítást a törvény személyi hatályáról értekező 1. fejezetben helyezte el.

Az elmondottak nyomán kijelenthető, hogy a *nullum crime sine lege* elve előbb kissé burkolt, majd teljesen egyértelmű formában reformkori büntetőtörvény-tervezeteinkben tetten érhető. A joggyakorlat azonban egy másik

¹¹ „Mind a büntett, mind a büntetés jellegéből következik az, hogy a gondolatokat nem lehet büntetnek minősíteni, továbbá az is, hogy a törvény áthágását kizárólag akkor lehet büntettként értékelni, ha közvetve vagy közvetlenül szabadon hajtják végre, tehát nem létezik ott büntett, ahol hiányzik az akarat szabadsága; továbbá: nem lehet ott meg a cselekvés szabadsága, ahol a cselekvő előtt teljesen ismeretlen dolog az, amit tesz.” HAJDU: i. m. 391. p.

¹² GÁL LÁSZLÓ: *Javallat. (Az első erdélyi magyar nyelvű büntető törvénykönyv-tervezet, 1839)*. Szerk. Hajdu Lajos, Bp. 1992. 29. p.

¹³ *Az 1843. évi magyar büntető törvénykönyvi javaslat*. Pest, 1865. Első rész, Általános rendelkezések, 1. fejezet, 1. §.

kérdés... Az eddig feltárt joganyag azt valószínűsíti, hogy bíróságaink a reformkorban általában tartózkodtak az önkényességtől, törvény híján azonban kénytelenek voltak a hagyományok mellett saját bölcsességükre is, mint kútforre támaszkodni. Ez olykor a visszaélés lehetőségét is magában foglalta, olykor pedig lehetőséget adott a rugalmas ítélkezésre.

ELEMÉR BALOGH

ALTE-NEUE RECHTSPRINZIPIEN DES UNGARISCHEN STRAFRECHTS IM VORMÄRZ

(Zusammenfassung)

Das römische Recht bedeutet aller Zeit eine echte Herausforderung für die Rechtswissenschaft, so auch für die Rechtsgeschichte. Die traditionelle ungarische Rechtsentwicklung hatte natürlich einen wesentlichen Abstand vom antiken Recht, das vor allem durch das kanonische Recht, folglich durch die geistliche Gerichtsbarkeit existierte und ihre Wirkung ausgeübt hatte. Zur Zeit des Vormärz haben sich Schritt für Schritt eine Reihe von Rechtsinstituten und Prinzipien herausgebildet, die bereits auch vor dem antiken römischen Recht bekannt waren. In der Abhandlung sind davon einige untersucht, schwerpunktmäßig mit Hinsicht auf die Epoche des ungarischen Vormärz.

Das Prinzip des Mittelalters *crimen peccatum est* galt nicht nur damals, sondern auch viel später. In der ungarischen Praxis erschien dieses, ursprünglich geistliche Phänomen in der Neuzeit durch das Weiterleben des Fastens. Das Fasten wurde praktisch als Nebenstrafe auch im 19. Jh. bestimmt, bis zum Inkrafttreten des ersten ungarischen Strafgesetzes (1.09.1880).

Der Grundsatz der Rechtsgleichheit bedeutete in der alten ungarischen Interpretation den Privileg der Gleichheit des Adeltums vor dem Gericht (in wortwörtlicher Übersetzung: Gleichheit vor dem Gesetz, wobei das Wort "Gesetz" mit dem Verfahren selbst, bzw. mit dem Gericht identisch war). Als Postulat erschien in der Gesellschaftsentwicklung die Verbreitung dieses Freiheitsrechts auf die Nichtadeligen. Es ist festzustellen, dass das vor 1848 geling bloss – in negativem Sinne – im Falle der adeligen Missetäter (Räuber, Diebe etc.), wobei das Adeltum nicht mehr als Schirm galt. Ein Adelige konnte sonst nicht verhaftet, sondern nur in den Prozess geladen werden. Adelige und Nichtadelige waren ungleich nicht nur als Täter, sondern auch als Zeugen. Ein Leibeigene (typisch: Bauer) durfte in der Regel gegen einen Adelige kein

Bekennntnis legen; das war lediglich nur möglich, wenn beide Parteien zugestimmt haben.

Das Grundprinzip *nullum crimen sine lege* ist im Vormärz ziemlich schwer zu interpretieren, weil in Ungarn bis 1880 kein gültiges Strafgesetz gab. Eine taxative Liste der Verbrechen in der ungarischen Gesetzgebung suchen wir vergebens. Die schwersten Delikte (*crimina*) waren an sich bekannt, und mehrere Gesetze vom heiligen Stephan haben sich mit ihnen beschäftigt, aber systematisch erscheinen sie erst in den Strafgesetzentwürfen. Es ist klar, dass dieses Prinzip seit den ersten Entwürfen da ist, etwa in der Formulierung: Verbrechen ist die versätzliche Verletzung des Strafgesetzes.